

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет

**СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ
В УКРАЇНІ ТА СВІТІ:
ІСТОРІЯ, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ**

Матеріали
X Всеукраїнської науково-практичної конференції

(Суми, 28 квітня 2023 року)

Суми
2023

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Власенко В. М., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Гончаренко А. В., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Дегтярьов С. І., д-р іст. наук (Сумський державний університет);
Ільницький В. І., д-р іст. наук (Дрогобицький державний педагогічний університет ім. І. Франка);
Каганов Ю. О., д-р іст. наук (Запорізький національний університет);
Камьонка М., д-р габ. (Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie, Польща);
Король В. М., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Котляр Ю. В., д-р іст. наук (Чорноморський національний університет ім. П. Могили, м. Миколаїв);
Куліш А. М., д-р юрид. наук (Сумський державний університет);
Лебідь А. Є., д-р філос. наук (Сумський державний університет);
Лобко Н. В., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Черкасов А. А., д-р іст. наук (Cherkas Global University, США).

Видання рекомендоване до друку рішенням вченої ради
Навчально-наукового інституту права СумДУ
(протокол № 10 від 01.06.2023 р.)

**Суспільно-політичні процеси в Україні та світі:
історія, проблеми, перспективи** : матер. X Всеукр. наук.-
практ. конф. (Суми, 28 квітня 2023 р.) / ред. колегія :
В. М. Власенко, А. В. Гончаренко, С. І. Дегтярьов та ін.
Суми : Сумський державний університет, 2023. 196 с.

До збірника увійшли наукові статті та повідомлення викладачів, студентів, учених та аспірантів ЗВО і наукових установ, виголошені в рамках X Всеукраїнської науково-практичної конференції «Суспільно-політичні процеси в Україні та світі: історія, проблеми, перспективи», присвяченої актуальним питанням суспільно-гуманітарних наук.

© Сумський державний університет, 2023

ПРИНЬ О. В.

*кандидат історичних наук,
Національний культурно-мистецький та
музейний комплекс “Мистецький арсенал”*

БУТАКОВ В’ЯЧЕСЛАВ ІНОКЕНТІЙОВИЧ (1882–1946) – РЕВОЛЮЦІОНЕР, АРХЕОЛОГ-АМАТОР, ІСТОРИК

У розвідці розкрито основні біографічні відомості про археолога-аматора Бутакова В’ячеслава Інокентійовича, який прожив бурхливе життя, поєднуючи революційну діяльність із навчанням у вищих навчальних закладах та працею на теренах України. Працював на ниві журналістики в газетах Катеринослава, захоплювався археологією, працював викладачем у Кам’янець-Подільському та Харкові.

Бутаков (Бушуєв) В’ячеслав Інокентійович народився 6 вересня 1882 р. в Санкт-Петербурзі у родині лікаря та вчительки. У 1902 р. закінчив Катеринославську класичну гімназію і згодом вступив на природниче відділення фізико-математичного факультету Новоросійського університету, але вже через 3 місяці був заарештований за належність до Російської соціал-демократичної робітничої партії (далі – РСДРП), активним членом якої він став ще у 1901 р., виконуючи спочатку технічну, а потім і пропагандистську роботу. Брав участь в підготовці II з’їзду РСДРП, який відбувся 1903 р. в Лондоні. За активну участь в роботі партії у 1903 р. він був притягнутий до суду Харківською судовою палатою у справі про «Організаційний комітет». Бутаков В. І. брав активну участь в загальному страйку на

півдні Російської імперії у липні–серпні 1903 р. і наприкінці року емігрував за кордон до Швейцарії, де у 1904 р. вступив до Бернського університету. За амністією 1905 р. повернувся в Україну та у 1906 р. вступив на юридичний факультет Імператорського Новоросійського університету [7].

Восени 1907 р. В. І. Бутаков був заарештований разом з усім складом загальноміської конференції РСДРП, двічі засуджений Одеським військово-окружним судом за належність до військової організації РСДРП до ув'язнення і протягом 1907 – 1909 рр. відбував покарання у в'язниці (ймовірніше у Одеській міській в'язниці).

У 1911 р. вступив на природниче відділення фізико-математичного факультету Санкт-Петербурзького Імператорського університету, який закінчив у 1915 р., склавши державні іспити. У 1914 р. під керівництвом проф. Беляєва виконав наукову роботу «Об окклюзии газов», коротке резюме якої було опубліковано у № 2 «Химического журнала» за 1917 р. Також він підготував дві наукові розвідки: «О соленых озерах Екатеринославской губернии» и «О качественном анализе без сероводорода». Під час навчання В. І. Бутаков був членом хімічного гуртка при Петроградському університеті (1916–1917), де зробив доповіді: «Об окклюзии газов» и «О двойной связи углеродного атома по теории Морозова» [8]. Крім російської володів українською, німецькою та французькою мовами. Після закінчення навчання в університеті з 1915 р. до жовтня 1917 р. служив на Петербурзькому поштамті [9].

З жовтня 1917 р. В. І. Бутаков безперервно працює на радянській державній службі та партійній роботі. Активно

використовував псевдонім – Бушуєв. У 1917 р. та 1918 р. він працював у газетах «Біднота», «Вісті ВУЦВК», «Зірка», «Молот» у Катеринославі та одночасно вчителем у гімназії. З 1919 р. В. І. Бутаков – заступник завідувача Катеринославського губернського відділу народної освіти, у 1920–1921 рр. завідував Катеринославською губернською партшколою, у 1921–1923 рр. був лектором Кам'янець-Подільського інституту народної освіти і Кам'янець-Подільської партшколи, де читав курси історії революційного руху на Заході й історичного матеріалізму. З 1923 р. – викладач Комуністичного університету ім. т. Артема в Харкові [10].

З 1918 р. до 1924 р. В. І. Бутаков у вільний час влітку займався дослідженням археологічних пам'яток Катеринославської губернії. Він проводив розвідки біля дніпровських порогів, де відкрив понад 50 стоянок і майстерень кам'яної доби, знайшов слов'янські поселення VII–VIII ст. на території, де у р. Дніпро впадає р. Самара. Ним зібрано великі колекції археологічних знахідок від доби неоліту і до слов'ян він передав до Катеринославського обласного музею та Харківського археологічного музею [11].

Результати археологічної діяльності В. І. Бутаков узагальнив, опублікувавши у катеринославській газеті «Слово» статтю «Потемкин сад в Екатеринославе в археологическом отношении» та часописі «Червоний Шлях» – «Дніпрове поріжжя в археологічному відношенні» [5; 6]. Бутаков В. І. любив свою малу батьківщину, тож проживаючи та працюючи на Катеринославщині, прагнув якнайбільше пізнати її найдавнішу історію. Перед початком

власних археологічних досліджень він детально проаналізував проведені раніше археологічні дослідження на Катеринославщині та наукові публікації П. О. Бурачкова, М. С. Грушевського, Л. Нідерле, К. М. Антонович-Мельник, А. С. Синявського, А. А. Скриленко та Д. І. Яворницького.

Свої розвідки В. І. Бутаков розпочав по вже відомих та частково досліджених пам'ятках у середмісті Катеринослава. Серед знахідок: велика кількість неолітичної кераміки, крем'яні вироби, кам'яні сокири-молоти, знаряддя з кісток тощо. Усі знахідки були знайдені на місцях будівництва наземних шляхів, залізничних колій, приватних садиб та ін. Окрім поселень В. І. Бутаков також звертав увагу на численні кургани, територіально розташовані як у самому місті так і його околицях. Йому було відомо про вже розкопані Д. І. Яворницьким, А. С. Синявським та А. А. Скриленко кургани та не розкопані, що розташовувалися в місті на Соборній, Сінній та Басейній площах, в кінці вул. Лагерної, на розі Херсонської та Романівської вулиць, біля іподрому, зазначав їхню місцеву назву: Гостра Могила, Ряба Могила, Близнята, Довга Могила та багато інших. Окремо В. І. Бутаков відзначав факти хижачьких розкопок курганів у місті під егідою бригадного генерала Є. В. Соколова, за допомогою дармової сили – підпорядкованих йому солдатів.

Бутаков В. І. проводив піші розвідки берегом Дніпра біля слободи Лоцманська Кам'янка, де знайшов велику стоянку неолітичної доби, також біля устя р. Самари оглянув фортецю 1680–1783 рр. Усть-Самарський ретраншемент, на території якого знайшов рештки залізної

зброї, гарматних снарядів (кам'яних та чавунних), монети часів царя Романова Олексія Михайловича (1629–1676) й мідну полушку 1735 р., битий скляний посуд часів козаччини та багато ін. Не оминув увагою дослідник і острови на Дніпрі: Богомолівський, Камінуватий, Пороховий, Кодачок, де були виявлені рештки поселень неолітичної доби: кераміка, крем'яні вироби, кістки тварин та риб.

Поза зацікавленням археологією, основною роботою В. І. Бутакова була праця викладача: читання лекцій з історії Заходу та історії революції у Комуністичному університеті ім. т. Артема (м. Харків). Під його прізвищем виходять праці «Военная организация при Екатеринославском Комитете РСДРП в 1907 г.», «Второй Интернационал. Харьков» та «Конспект по новейшей истории Запада» 1925, 1927, 1928 [1–4].

Про подальшу долю В. І. Бутакова дізнаємося із газетної публікації дніпровського краєзнавця і журналіста Миколи Чабана, у якій він наводить деякі факти, зокрема, що після 1932 р. вчений переїздить до Москви. Найбільш ймовірною причиною переїзду вченого стала реорганізація 7 жовтня 1932 р. Комуністичного університету ім. т. Артема у Вищу комуністичну сільськогосподарську школу. У Москві В. І. Бутаков спочатку працював у Науково-дослідному інституті добрив та продовжував займатися давньою історією. Після Другої світової війни з 1945 р. до 1946 р. працював старшим науковим співробітником Центрального державного архіву давніх актів. Помер В. І. Бутаков у березні 1946 р. в Боткінській лікарні в Москві [12].

На основі архівних джерел відтворено та реконструйовано переважно український період його життя, з'ясовано наукові вподобання дослідника – від хімії, археології до історії Заходу, виявлено окремі праці вченого. На сьогодні залишалися недослідженими повний життєвий шлях і наукова спадщина вченого. Це дає змогу в подальшому, під час виявлення додаткових архівних документів, відтворити повну біографію дослідника та бібліографію його наукових праць.

1. Бушуев (Бутаков) Н. Военная организация при Екатеринославском Комитете РСДРП в 1907 г. // *Летопись революции*. 1924. № 1. С. 182-185.

2. Бушуев В. И. Второй Интернационал. Харьков, «Червоний шлях», 1925. 120 с

3. Бушуев В. И. Конспект по новейшей истории Запада. Харьков, «Пролетарий». 1925. 183 с.

4. Бушуев В. Конспект по новейшей истории Запада. 3-е изд., перераб. и доп.; Харьков.: Пролетарий, 1928. 230 с.

5. Бушуев В. Потемкин сад в Екатеринославе в археологическом отношении // *Слово*. 7 серпня 1918 р.

6. Бушуев В. Дніпрове поріжжя в археологічному відношенні // «Червоний Шлях». 1924. № 11–12 (20–21). С. 140–152.

7. ЦДАВО. Ф. Р. 166. Оп. 12. Спр. 961. Арк. 4.

8. ЦДАВО. Ф. Р. 166. Оп. 12. Спр. 961. Арк. 4 зв.

9. ЦДАВО. Ф. Р. 166. Оп. 12. Спр. 961. Арк. 1.

10. ЦДАВО. Ф. Р. 166. Оп. 12. Спр. 961. Арк. 2.

11. ЦДАВО. Ф. Р. 166. Оп. 12. Спр. 961. Арк. 5.

12. Чабан М. Вічного революціонера постійно заарештовувала поліція, а виручала впливова мачуха : виповнюється 130 р. від дня народження колишнього редактора нашої газети В'ячеслава Бутакова [1882–1946] // *Зоря*. 2012. 24 серп. № 70. С. 7.

ЗМІСТ

ІСТОРИЯ УКРАЇНИ. ЛОКАЛЬНІ СТУДІЇ

- Бакуліна Є. С.**
Василь Вишиваний у боротьбі за Україну 3
- Власенко В. М.**
До біографії професора Леоніда Фролова 11
- Дегтярьов С. І.**
Джерелознавчий потенціал Повного зібрання законів Російської імперії щодо вивчення історії Сумщини 18
- Єльнікова А. О.**
Дослідження діяльності Українського національно-демократичного об'єднання 25
- Зьоменко М. В.**
До історії Міністерства преси та пропаганди УНР (за матеріалами фонду 1113 ЦДАВО України) 29
- Король В. М.**
Візуальні матеріали, присвячені сільській електрифікації, на сторінках повоєнної обласної преси Сумщини (1945-1955 рр.) 35
- Кудінов Д. В.**
«Камень громовой или упавший с неба»: до історії падіння та початку вивчення «сумського метеорита» 46
- Кулешова А. В.**
Передумови видання Валуєвського циркуляру 1863 р. 55

<i>Мірошніченко А. В.</i> Кримські татари: поніверяння депортації	59
<i>Осадчий Є. М.</i> Бунякинський перевіз на Сеймі	64
<i>Принь О. В.</i> Бутаков В'ячеслав Інокентійович (1882–1946) – революціонер, археолог-аматор, історик	70
<i>Ровенська С. М.</i> Олександр Сема (Семмо) – сотник армії УНР та письменник	76
<i>Рубан А. В.</i> Європейський підприємницький капітал у машинобудівній промисловості на українських землях (1874–1914 рр.)	79
<i>Рубан В. В.</i> Спортивний часопис «Гарт» (1946) (до історіографії проблеми)	83
<i>Слюсарєва Є. О.</i> Аграрне питання в програмах політичних партій в роки Української революції (1917-1921)	90
<u>ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ</u>	
<i>Гончаренко А. В.</i> Централізація державної влади в Італії фашистським режимом Беніто Муссоліні у 20–30-х рр. ХХ ст.	95
<i>Дегтярьова Д. С.</i> Історичні передумови встановлення культу особи	103

Мурашко К. О.
К. Родзаєвський: нариси з біографії російського фашиста 108

Тихончук Д.
Економічний успіх повоєнного відновлення: досвід французької держави (1944–1969 рр.) 112

Червяченко В. Р.
Чехословаччина напередодні «Празької весни» 1968 р. 116

СУСПІЛЬСТВО І ПОЛІТИКА: МИНУЛЕ ТА СЬОГОДЕННЯ

Власенко В. М., Сугоняко Д. Р.
До біографії Якова Моралевича 122

Гаврилишин П. М.
Богдан Гаврилишин – член Римського клубу 131

Зьоменко М. В.
Створення Міністерства преси і пропаганди УНР 136

Лобко Н. В.
Вплив радянського гендерного порядку на формування трудової орієнтації чоловіків і жінок 140

Степанов В. В.
Мова як засіб маніпуляції в процесах державотворення і політичних трансформацій 146

Тодоров І. Я.
Безпекові гарантії для України: стан і перспективи 151

КУЛЬТУРА ТА СУСПІЛЬСТВО: ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ

Антонов Є. М.

Сумський обласний художній музей
ім. Никанора Онацького 156

Бублик О. І.

Звичаї та побут жителів села Закотне
Луганської області 160

Єгорова Є. С.

Вплив російсько-української війни на крелевецьке
переборне ткацтво 168

Карпенко М. В.

Козацькі традиції: матеріали до вивчення питання 174

Кузьома В. С.

Казка «Приречений царевич» як джерело до вивчення
історії Давнього Єгипту 177

Михайліченко М. А.

Пам'ятки культурної спадщини Сумського району та
перспективи розвитку історико-культурного туризму 183

Шуть Т. І.

Заклади жіночої духовної освіти на території
Наддніпрянської України в ХІХ ст. 188

Наукове видання

**СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ
В УКРАЇНІ ТА СВІТІ:
ІСТОРІЯ, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ**

Матеріали
Х Всеукраїнської науково-практичної конференції

(Суми, 28 квітня 2023 року)

Оригінал-макет підготовлено на
кафедрі історії СумДУ

Редколегія не несе відповідальності за точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен та інших відомостей. Матеріали друкуються в авторській редакції. Точка зору редколегії не завжди збігається з точкою зору автора.

Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 16,77. Обл.-вид. арк. 19,83. Тираж 100 пр. Зам.№
Видавець і виготовлювач
Сумський державний університет,
вул. Римського-Корсакова, 2, м. Суми, 40007
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3062 від 17.12.2007.